

החסם התפיסתי המערבי בהבנת העולם המוסלמי

לבן תרבות המערב הבנת האסלאם על מכלול היבטיו הדתיים, הפוליטיים והתרבותיים, היא אתגר מקיף ומורכב. הספר שלפנינו מזמן לקוראו מפגש מרתק עם מערכת רעיונות דינמית ומורכבת זאת, המזמינה גם להתבוננות השוואתית ביקורתית בכל מה שנחשב בתרבות המערב למוסכמות יסוד, עד כדי "מובן מאליו"

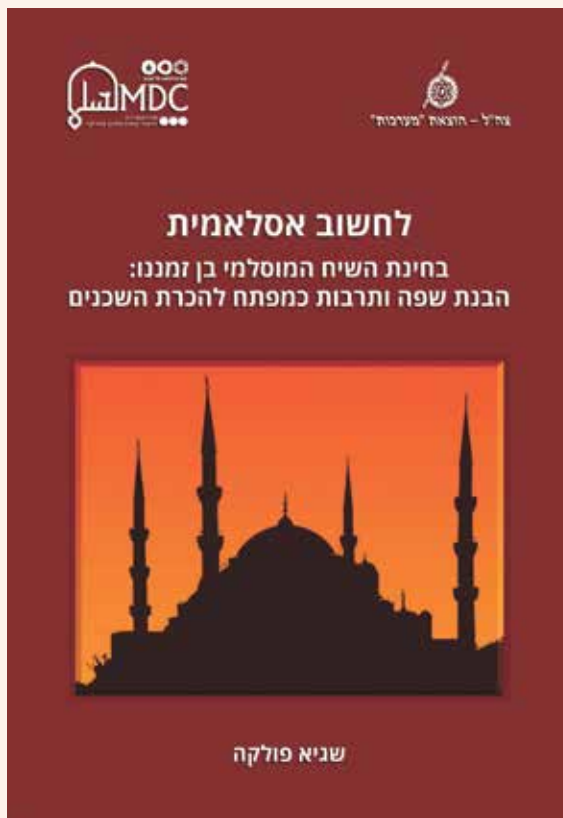
אלוף (מילי) גרשון הכהן. לשעבר מפקד הגיס המטכ"לי

גישת הנוסטה - מאפשרת דיון רציני בשאלה האם הוא סובלן, קנאי, או שניהם יחדיו? במצב דומה נמצאת המחלוקת בישראל על דרכו וזהותו של ח"כ מנצור עבאס, מנהיג מפלגת רע"ם: האם הוא מנהיג ערבי מוסלמי מתון ופרגמטי, או שמא תומך טרור? מתן מענה אחראי לשאלה זאת מצריך בחינה מעמיקה של עיקרי זרם הווסטיה שעבאס דוגל בהם, כחלק מהפגל הדרומי של התנועה האסלאמית בישראל.

מה שעבור קרצ'אוי ועבאס נראה כמערכת מתחים שבמסגרתה הם מסנכרנים מדי יום את נקודת האיזון, נראה לאיש המערב כאחת מהשתיים: מערכת רעיונית עמוסת סתירות עד כדי אי רציונליות, או התנהלות מלאת עורמה ורצופת העמדת פנים וכזב. המאמין המוסלמי, לעומת זאת, מתנהל בסנכרון מתחים, במרחבים הנראים לאיש המערב כטעונוס סתירות לוגיות. לאורה של תפיסת הווסטיה הסביר עבאס את דרכה של התנועה

האסלאמית בישראל - הפגל הדרומי - כמבקשת לשלב בין כיבוד הרציונליות והמבט הריאלי ובין ההתגלות האלוהית, ללא סתירה ביניהם. לפי אותו היגיון, ביקש ח'אלד משעל, ראש הלשכה המדינית של חמאס בשנים 1996-2017, את נקודת האיזון בין טרור קיצוני שמובילים גורמי אסלאם קיצוניים, ובין מה שנראה כדרך הוויתור והתבוסתנות שייחס לרשות הפלסטינית.

מבט תרבותי ודתי זה על התנהלות מנהיגים במרחב המוסלמי, פותח צוהר להבנת המורכבות המגולמת בקבלת ההחלטות שלהם. לדוגמה לקראת חודש רמ'צ'אן 2014 נאם נשיא איראן דאז, חסן רוחאני בפני חכמי הדת במדינה, והסביר את שיקולי

ספר זה מציע כהבטחת מחברו: "מפת דרכים להבנת שכנינו המוסלמים". הוא מציג מסגרת תפיסית כוללת, דתית ותרבותית, המכוונת בעשורים האחרונים את מאבקי האסלאם ואת חלומותיו. אתגר ההבנה משמעותי, לדוגמה, בהבנת התכלית האסטרטגית האיראנית בכל הקשור למאמצי פיתוח היכולת הגרעינית. חקירה מודיעינית בשיטות מתקדמות יכולה לספק מידע חיוני על מיקום הכורים הגרעיניים באיראן, ואולי אף על עובי שכבות הבטון להגנתם. אולם בכל הידע המופלא הזה, שהוא טכני בעיקרו, אין התחלה של מענה לשאלת היסוד: לשם מה מתמסרים האיראנים בנחישות כה עקבית לפיתוח מאמץ זה?

לבן תרבות המערב, המבט על האסלאם מציב פער תרבותי עמוק. מדובר בקושי תבוני בסיסי בהבנת מכלול השלכותיה הפוליטיות והתרבותיות של דת השזורה במהותה בכל תחומי החיים. בסקירה בהירה ובמבט אקטואלי על רעיונותיו

המתחדשים של האסלאם לגונוי, מזמין הכותב את קוראיו למסע למידה מרתק. למעייני בספר הוא מציע מפתח פרשני להבנת פוטנציאל אי ההבנה והחשד ההדדי, הטמון בכל מפגש בין מנהיג מוסלמי ובין נציגי תרבות המערב.

זו הייתה, למשל, מהות הסערה התקשורתית שהתחוללה ביולי 2004 בעקבות הופעתו של השיח' יוסף אַל-קַרְצַ'אוי במסיבת עיתונאים יחד עם ראש עיריית לונדון, קן ליוינגסטון, בעת ביקורו של הראשון באנגליה. בניגוד לראש העירייה, שהציג את קרצ'אוי כמנהיג מוסלמי סובלני ומתון, טענו המתנגדים לביקור כי השיח' הוא מנהיג טרוריסט ותועמלן של קיצוניות דתית. רק למידה מעמיקה של משנתו רבת הפנים והמתחים של השיח'

הקיצוניות את החזון ואת קווי המתאר למציאות העתידה לבוא, כפי שזו צריכה להיות בתום המאבק. לעומתן, ההכרזות המתונות נתנו ביטוי לתנאי המציאות באותו הזמן, ולמצב הפוליטי הבין-לאומי בהתייחס לאילוצי ציפיות האמריקנים והאירופאים. ללא תפיסת שני המצפנים נתפסות ההכרזות הקיצוניות בעיניים מערביות כלא יותר מחזון אידיאלי בלתי מעשי, או לכל היותר כעמדת פתיחה למשא ומתן והיענות לציפיות דעת הקהל בחברה הפלסטינית.

באי הבנה מערבית זאת טמון, בין היתר, פער בסיסי בתפיסת מושג האמת: בהבדל העקרוני שבין תפיסת האמת הקלסית בתרבות המערב מימי אפלטון ואריסטו, ובין מושג אמת אחר, דינמי ומורכב. סיפור יהודי חסידי ממצה היטב את הפער שבין שתי הגישות. מספרים על יהודי חסיד שהיה מגיע בכל בוקר לתפילה אצל האדמו"ר, כשהוא לבוש בבגדי חסיד. אחרי התפילה נהג החסיד להחליף את בגדיו לבגדי איש עסקים ויצא לעסקיו. בוקר אחד התעורר מאוחר והגיע לתפילה לבוש

בבגדי איש עסקים. שאל אותו הרבי: "מה קרה?". ענה החסיד: "נמאס לי להתחפש". ענה לו הרבי: "תמיד ידעתי שאתה מתחפש, רק חשבת שאתה מתחפש שם, לא אצלי".

מנקודת מבט מערבית, השאלה המתבררת בין הרבי לחסיד היא מי הוא "באמת" אותו חסיד? היכן הוא בתחפושת והיכן הוא בזהותו האמיתית? בגישה האחרת, הנוטה לשקף את התרבות המוסלמית, הטעות מתחילה בתיאור המצב כהתחפשות. מדובר על גישה תרבותית בעלת יכולת להכיל זהות אישית מורכבת ודפוס התנהלות, המוגדרים מראשיתם במסגרת של מערכת מתחים.

לבן תרבות המערב הבנת האסלאם על מכלול היבטיו הדתיים, הפוליטיים והתרבותיים, היא אתגר מקיף ומורכב.

הספר שלפנינו מזמן לקוראו מפגש מרתק עם מערכת רעיונות דינמית ומורכבת זאת, המזמינה גם להתבוננות השוואתית ביקורתית בכל מה שנחשב בתרבות המערב למוסכמות יסוד, עד כדי "מובן מאליו" תרבותי, דוגמת הפרדה בין דת ומדינה. הקורא יפתע לגלות בספר מציאות רעיונית מגוונת בעולם המוסלמי, שונה למדי מזו שהכיר. במקום התיוג הפשטני למתונים ולקיצוניים, הספר מוציא את קוראו למסע מרתק בנבכי השיח הפנים-אסלאמי על גווני השונים. בתהליך הזה מעוררת קריאת הספר שאלות ומספקת תשובות ותובנות מעשיות, שנחוצות לכל מי שאמון בעבודת יומו על הבנת המציאות הדינמית, כפי שמונעת בידי מאמיני האסלאם לגווניהם.

מאמר זה התפרסם כפתח דבר לספר לחשוב אסלאמית מאת ד"ר שגיא פולקה. הספר יצא לאור בהוצאת מערכות ומרכז משה דיין ב'2023.

התנהלותו האסטרטגית. באותם ימים היה המשא ומתן עם ארצות-הברית לגיבוש הסכם הגרעין בעיצומו, וכוחות משמרות המהפכה האיראניים שיתפו פעולה עם הכוחות האמריקניים בסוריה ובעיראק בלחימה נגד דאעש. רוחאני היה צריך להסביר מה השתנה שלפתע הוא פונה לשיתופי פעולה עם אלה שעד אתמול נהג לכתותם "השטן הגדול". הוא הסביר כי יש שעות שבהן גמישות הרואית עולה על ג'האד. מנקודת מבט מערבית התפרש האירוע כביטוי לפרגמטיות.

במערב שמחו להראות כיצד בשעת מבחן מדינית ולנוכח אילוצי המציאות הניח רוחאני בצד את חובותיו הדתיות, ובחר באילוצי הפרגמטיקה התבונית. אולם במבט אמוני אסלאמי ההיפך הוא הנכון: בשעת מבחן הוא צבע את כורח השיקול הפרגמטי בצבעי האמונה הדתית. בהכללה, הגישה הרווחת במערב נוטה להציג את האדם התבוני הנאור והחילוני כקשוב לשיקול דעת פרגמטי, ואת האדם הדתי מוכוון החזון הנצחי כחסום בפני קשב לתנאי המציאות ולכורחה. בהצגה

דיכוטומית שכזו, עצם קיומו של שיקול דעת פרגמטי הוא עדות שאדם זה אינו ממש דתי. מסע בדפי הספר יציע לקורא מבט ביקורתי ומורכב יותר על הנחות יסוד אלה.

תרומתו הגדולה של הספר היא בהציעו מבט תפיסתי כולל על אופני ההדרכה המעשיים של האסלאם, ובכלל זה על רעיון ההתנגדות (מְקַאֵמָה). במבט זה יש כדי להניח קווי מתאר לגישה מורכבת, המחייבת התנהלות תבונית עבור מאמין הנושא על כתפיו את ציווי המאבק לשינוי המציאות. דווקא המאמין הפועל למימוש של חזון ארוך טווח, מחויב שבעתיים לבחינה מדוקדקת של תנאי המציאות. בשל שיקוליו המעשיים של אדם כזה, הוא מוכוון בו בזמן על-ידי שני מצפנים: מצפן החזון מוכוון לחזון גאולה רחוק, המחייב אדם מאמין

לא רק לצפות למימושו בסיוע האל, אלא אף לעשות מעשה שיקדם את מימוש. זו חובת ההשתדלות המגולמת ברעיון הג'האד. המצפן השני הוא מצפן המציאות, כלי הכוונה לפעולת האדם במכלול תנאי הקיום המתקיימים בממד הזמן הריאלי שהאדם פועל בו כאן ועכשיו. מצפן זה מחייב את האדם המייחל לגאולה לרסן במעט את פעילותו פן ייקלע לפעולה פזיזה חסרת זהירות, שעלולה להתגלות כצעד אחד רחוק ומוקדם מדי.

האדם המאמין פועל בהכוונתם של שני המצפנים באופן דיאלקטי, ובתוך מערכת מתחים שמחייבת פעולה יום-יומית ליצירת סכרון ושינוי משקל בין שני המצפנים. עולם ומלואו תלוי בתבונה זו שמסבירה מצבים שנראים, מנקודת המבט המערבית, ככפל לשון. לדוגמה החלטות ועידת הפתח ב'2009, ששיקפו מתח בין הכרזות בעלות גוון קיצוני ובין החלטות בעלות גוון מתון. בהכוונת שני המצפנים ביטאו ההכרזות

סמל חזבאללה: מעל הנשק ציטוט הסיפא של הפסוק הקוראני (5:56): "הם מחנה אללה והם הגוברים". מקור: רשתות חברתיות

